

УДК 631.1

Капітула С.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання
та інноваційного розвитку
ДВНЗ «Криворізький національний університет»***Капітула Т.С.***фахівець із державних закупівель
ДВНЗ «Криворізький національний університет»***ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ
УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА РИЗИКУ****PROSPECTS FOR THE MINING AND METALLURGICAL COMPLEX
OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS OF UNCERTAINTY AND RISK****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто теоретико-методологічний інструментарій визначення невизначеності та ризику для гірничо-металургійного комплексу України в сучасних умовах. Доведено відмінність економічних категорій «невизначеність» та «ризик». Наведено класифікацію невизначеності та ризику для ГМК України. Проаналізовано стан вітчизняної гірничо-металургійної галузі та виявлено її слабкі місця. Досліджено перспективи подальшого розвитку ГМК України.

Ключові слова: невизначеність, ризик, залізна руда, гірничо-металургійний комплекс України, сталь.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен теоретико-методологический инструментарий определения неопределенности и риска для горно-металлургического комплекса Украины в современных условиях. Доказано отличие экономических категорий «неопределенность» и «риск». Приведена классификация неопределенности и риска для ГМК Украины. Проанализировано состояние отечественной горно-металлургической отрасли и выявлены ее слабые места. Исследованы перспективы дальнейшего развития ГМК Украины.

Ключевые слова: неопределенность, риск, железная руда, горно-металлургический комплекс Украины, сталь.

ANNOTATION

The article deals with the theoretical and methodological tools definition of uncertainty and risk for the mining and metallurgical complex of Ukraine in modern conditions. Unlike proved of economic categories «uncertainty» and «risk». Courtesy ehe classification of uncertainty and risk for the MMC Ukraine. Analyzed the state of the domestic mining industry and revealed its weaknesses. Studied the prospects of further development of Ukraine MMC.

Keywords: uncertainty, risk, iron ore, mining and metallurgical complex of Ukraine, steel.

Постановка проблеми. У сучасних умовах фінансово-економічної кризи, яка охопила практично всі галузі України та сировинні ринки всього світу, особливого значення набуває дослідження перспектив розвитку вітчизняного гірничо-металургійного комплексу, який був та залишається одним із найперспективніших напрямів розвитку української економіки. Останні події на відмічених ринках доводять, що подальший розвиток можливий, однак він буде відбуватися в умовах невизначеності та ризику.

Перед тим як перейти безпосередньо до дослідження стану та перспектив розвитку ГМК, на

нашу думку, є доцільним дослідити визначення цих економічних категорій [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній літературі під час оцінки економічної діяльності підприємств досить часто користуються термінами «ризик» і «невизначеність». Однак більшість авторів не проводять чіткої границі між двома цими поняттями. Більше того, деякі вчені ототожнюють терміни «ризик» і «невизначеність».

Так, Андреев Б.Ф. [2, с. 284] стверджує, що ризиком є сама невизначеність ринкового попиту та пропозиції, а Догіль Л.Ф. пише, що ризик – це рішення або дія в умовах невизначеності [3, с. 8].

Звичайно ж, між ризиком і невизначеністю існує зв'язок, але це не одне й те ж. Як справедливо відзначає Вітлінський В.В. [4, с. 13], економічний ризик породжується невизначеністю.

Поняття «невизначеність» на сьогоднішній день розкрито недостатньо. Так, Вітлінський В.В. трактує невизначеність як фундаментальну характеристику недостатньої забезпеченості процесу прийняття економічних рішень знаннями щодо певної проблемної ситуації [4, с. 20].

Поняття «ризик» в економічній науці розкрито ширше, але серед учених немає єдності в його тлумаченні. Так, Боков В.В. під ризиком розуміє ймовірність виникнення збитків порівняно з прогнозованим варіантом [5, с. 3]. Іщук Г.П. трактує ризик як небезпеку, можливість збитку, ймовірність втрати підприємством своїх ресурсів, недоодержання доходів чи появи додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої та фінансової діяльності [6, с. 10].

Але існують і дещо відмінні від вищенаведених визначення ризику. Так, на думку Балики С., під господарським ризиком варто розуміти сферу управлінської діяльності, пов'язану з визначенням можливих відхилень від поставленої мети [6, с. 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України всі юридичні особи –

суб'єкти підприємницької діяльності мають потребу в конкретизації термінів «ризик» і «невизначеність».

Мета статті полягає в аналізі специфіки діяльності гірничо-металургійного комплексу України та доведенні відмінності економічних категорій «невизначеність» та «ризик», розробці класифікації невизначеності та ризику для ГМК України. Також необхідно проаналізувати стан вітчизняної гірничо-металургійної галузі та виявити її слабкі місця і дослідити перспективи подальшого розвитку ГМК України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто погодитися з визначеннями ризику, які дають Боков В.В., Іщук Г.П. Із трактуванням ризику, яке дає Балака С.Ю., можна посперечатися, тому що управління ризиком – це не ризик, а специфічна галузь менеджменту, що охоплює різноманітні проблеми управління. Потрібно відзначити, що ризик – це багатогранна категорія, яка, крім основної економічної складової, містить соціальну, екологічну і психологічну частини. Це означає, що ризик здійснює свій вплив на діяльність підприємства комплексно, за багатьма факторами. Розрахувати абсолютно точно ризик у комплексному плані практично неможливо, але це не говорить про те, що зміст ризику не повинен містити ці фактори, навпаки, їх значення все більше буде підвищуватися в оцінці ризику.

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо, що ризик – це можливість, ймовірність втрати підприємством коштів і ресурсів, що знаходяться у нього в розпорядженні, а також можливість недоотримання доходів, виникнення додаткових витрат, нанесення збитку його репутації та іміджу. Слід зауважити, що ця ймовірність не повинна дорівнювати 1 або 0. У разі коли ймовірність виникнення негативних наслідків дорівнює 1, то ризику як такого вже немає, а є лише передбачувані збитки. Якщо ж ймовірність дорівнює 0, то, згідно з теорією ймовірностей, негативних наслідків не буде, отже, ризик і в цьому разі відсутній [8].

У багатьох джерелах наводиться різна класифікація ризиків. Аналізуючи існуючі класифікації ризику, у роботі для оцінки економічної безпеки підприємства прийнято виділяти такі його види: виробничий, комерційний, фінансовий та інвестиційний.

Виробничий ризик обумовлений особливостями виробничої діяльності підприємства, можливим зниженням запланованого обсягу випуску продукції, розірванням договорів про постачання сировини і матеріалів, виникненням різноманітних конфліктних ситуацій.

Комерційний ризик з'являється в процесі реалізації товару, зміни кон'юнктури ринку, підвищення витрат обігу.

Фінансовий ризик пов'язаний із стосунками підприємства з банками й іншими фінансовими суб'єктами.

Інвестиційний ризик пов'язаний із процесом здійснення підприємством інвестиційної діяльності.

Наведена класифікація ризиків є більш детальною стосовно існуючих і дасть змогу підприємствам більш обґрунтовано враховувати ризики у своїй виробничо-господарській діяльності.

Повертаючись до категорії «невизначеність», слід зазначити, що вона не менш значуща порівняно з ризиком під час прийняття управлінських рішень. Але дана категорія практично не знайшла своє висвітлення в економічній літературі. На нашу думку, під невизначеністю в діяльності гірничо-збагачувальних комбінатів запропоновано розуміти ситуацію, що характеризується браком інформації щодо досліджуваного об'єкта чи економічного явища або її повною відсутністю. Тобто невизначеність існує тоді, коли немає даних про певну проблему, ситуацію чи напрям діяльності або коли такі дані є, але їх недостатньо для оцінки ризику чи прийняття рішення.

Для максимального усунення невизначеності, тобто збирання найбільш повного обсягу необхідної інформації, доцільно виявити причини її виникнення і на основі цього провести факторний аналіз невизначеності.

Як і кожна економічна категорія, невизначеність визначається низкою факторів. Основними з них, на думку авторів, є такі:

- відсутність аналогічних ситуацій, тобто здійснення певних дій уперше;
- відсутність необхідної інформації через те, що раніше не виникало необхідності в наявності таких даних;
- дорожнеча отримання інформації;
- великі затрати часу, необхідні для отримання інформації;
- перешкоди з боку конкурентів під час збирання та отримання інформації;
- відсутність на підприємствах структурних підрозділів, що займаються збиранням та аналізом інформації, або їх незадовільний стан;
- наявність у необхідній інформації грифа державної або комерційної секретності;
- використання наближених методів обробки даних.

Для більш точного і повного розуміння сутності невизначеності необхідно користуватися певною класифікацією невизначеності.

На нашу думку, слід виділяти такі види невизначеності: *політичну, законодавчу, фінансову, інвестиційну та виробничу.*

Кожна з них має місце в окремій сфері економіки, що суттєво впливає на діяльність підприємства.

Так, *політична невизначеність* породжується нестабільністю політичного положення, виникненням локальних та глобальних революцій, озброєних конфліктів, війн, оголошенням економічних санкцій із боку зарубіжних країн та міжнародних організацій.

Законодавча невизначеність виникає як наслідок змін різноманітних економічних законів, положень та норм.

Під *фінансовою невизначеністю* слід розуміти невизначеність у банківській діяльності та фінансовій сфері підприємства (тобто це зміна ставок податків, зміна котирувань акцій підприємств, зміна відсоткових ставок за кредитами тощо).

Інвестиційна невизначеність містить невизначеність, пов'язану з інвестиційною діяльністю як самого підприємства, так і взагалі з інвестиційним кліматом в країні.

Виробнича невизначеність обумовлена особливостями виробничої діяльності підприємства, зміною запланованого обсягу випуску продукції, можливим розірванням договорів

про постачання сировини та матеріалів, виникненням різноманітних конфліктних ситуацій.

Необхідно розрізняти виробничу невизначеність під час створення нового підприємства або випуску нового виду продукції та невизначеність діючого підприємства.

Виробнича невизначеність під час створення нового підприємства або випуску нового виду продукції включає в себе невизначеність під час: випуску продукції, спроби зайняти свою нішу на ринку, використання нових матеріалів та технологій, співробітництва як із новими, так і старими партнерами і клієнтами.

Виробнича невизначеність діючого підприємства містить усі чинники виробничої невизначеності під час створення нового підприємства чи

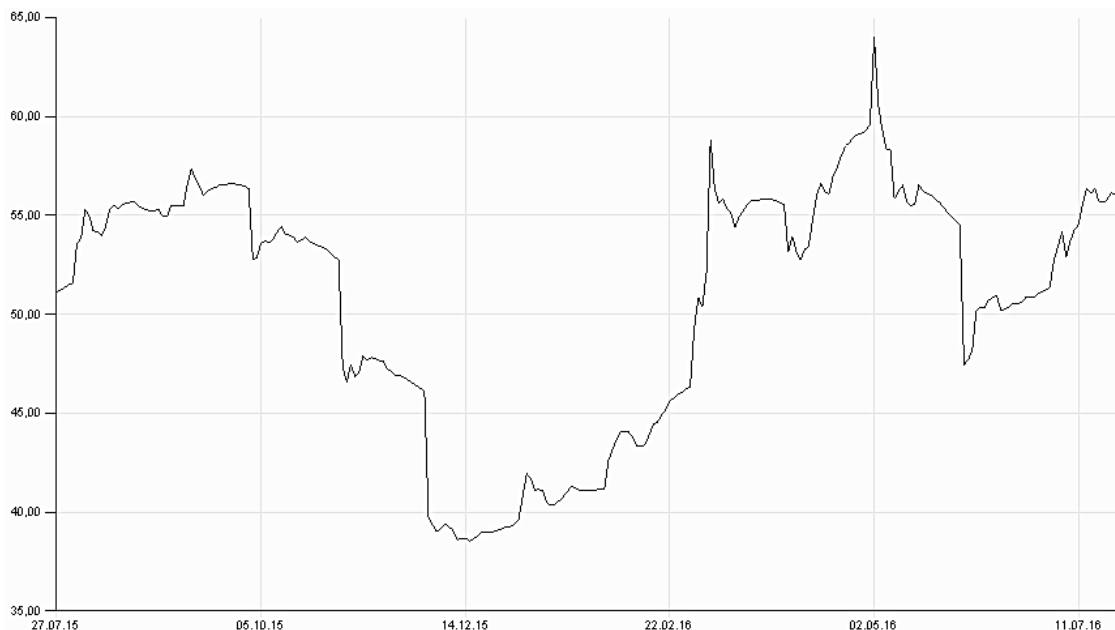

Рис. 1. Динаміка цін на залізну руду протягом року, USD

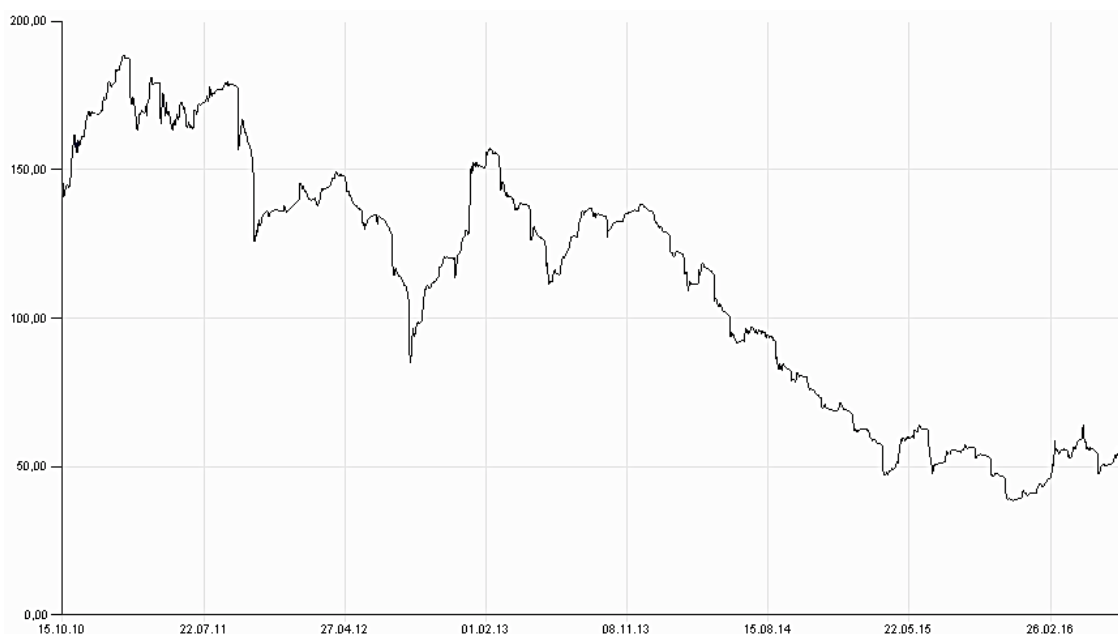

Рис. 2. Динаміка цін на залізну руду протягом 2010–2016 рр., USD

випуску нового виду продукції, а також невідношеність за морального зносу техніки та технології, що використовується, за зміни попиту на продукцію, яка виготовляється.

Таким чином, підсумовуючи все вищевикладене, можна сказати, що на сьогодні гірничо-металургійний комплекс України працює в умовах невизначеності, причому в умовах політичної, законодавчої, фінансової, інвестиційної та виробничої невизначеності. Тобто всі види невизначеності притаманні сьогоднішньому розвитку вітчизняного ГМК.

Аналіз відкритих інформаційно-статистичних джерел показує такі дані, що на перший погляд не є позитивними для вітчизняного ГМК. Так, за підсумками червня 2016 р. Україна вийшла з топ-10 найбільших світових виробників сталі [9]. За даними асоціації Worldsteel, вітчизняні металургійні заводи виробили на 8,6% менше сталі, ніж у минулому році. Водночас у світовому масштабі за червень виробництво сталі залишилось без змін. Питома вага України у світовому виробництві сталі за червень становила 1,35%, що є досить значним результатом, однак порівняно з Китаєм (питома вага виробництва сталі в червні 2016 р. становила 49,07% світового виробництва) ми є аутсайдерами.

Також не досить позитивною є ситуація на ринку ЗРС, що насамперед обумовлено нестабільністю сировинних цін (рис. 1, 2) [10].

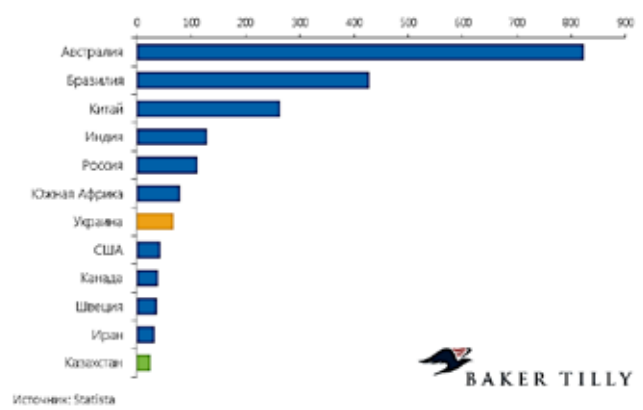

Рис. 3. Добича залізної руди різними країнами, 2015 р., млн. метричних тонн

Як видно з наведених графіків, ціна на залізну руду схильна до коливань. І якщо відносно цін протягом року сьогоднішня ситуація є більш-менш позитивною (рис. 1), то, аналізуючи ціни протягом останніх п'яти років, ми спостерігаємо досить невтішну картину (рис. 2). Прогноз цін у майбутньому також є не досить позитивним для вітчизняного ГМК. Так, фахівці Citigroup дають прогноз цін на залізну руду на цей рік \$47 за тону, а в наступному – \$42 за тону. Довгостроковий прогноз цін на залізну руду фахівці Citigroup дають на рівні \$55 за тону [11].

Таблиця 1

Індекси промислової продукції за основними видами діяльності, %

	Код за КВЕД-2010	Червень 2016 р. до		Січень-червень 2016 р. до січня-червня 2015 р.	Довідково: січень-червень 2015 р. до січня-червня 2014 р.
		травня 2016 р.	червня 2015 р.		
Промисловість	V+C+D	97,9	96,6	102,0	80,0
Добувна та переробна промисловість	V+C	97,4	96,1	102,5	79,2
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів з неї	V	92,3	91,1	100,4	75,9
добування металевих руд	07	90,6	93,2	100,5	89,5
Переробна промисловість	C	99,9	98,4	103,4	80,9
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, окрім машин і устаткування	24, 25	88,3	100,4	108,9	74,7

ДИНАМІКА ДОБЫЧИ НЕКОТОРЫХ ВИДОВ ПОЛЕЗНЫХ ИСКОПАЕМЫХ В УКРАИНЕ

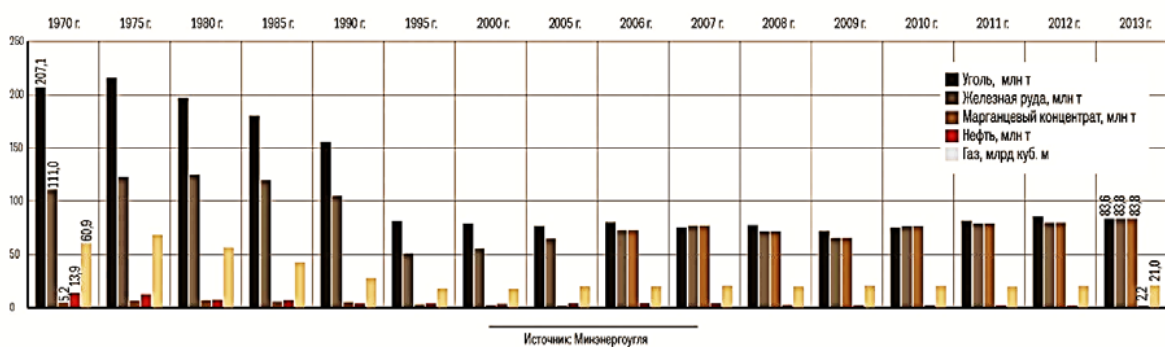

Рис. 4. Динаміка добичі корисних копалин в Україні

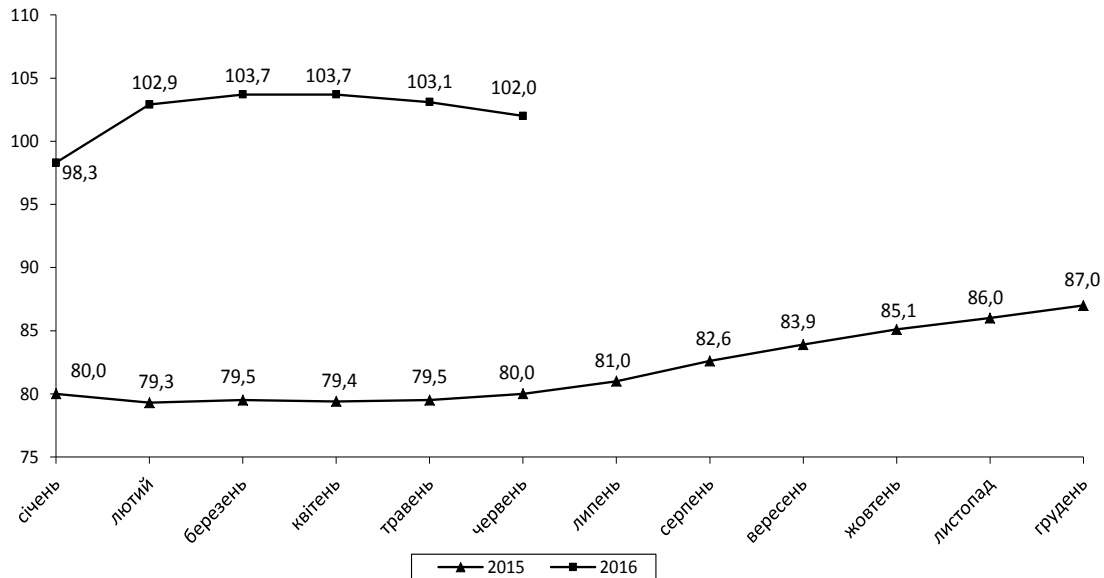

Рис. 5. Індекси промислової продукції (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

Отже, за рахунок росту цін на сировину вітчизняному ГМК не вдасться підвищити рівень доходів, тому слід проаналізувати можливість збільшення обсягів добути та переробки ЗРС. За статистичними даними, Україна займає сьоме місце серед країн – виробників залізної руди (рис. 3) [12].

Якщо проаналізувати дані щодо видобутку залізної руди за останні 45 років (рис. 4), то можна зробити висновки, що на сьогоднішній день ми є не на піку добути й маємо резерви для росту [13].

Позитивні перспективи для вітчизняного ГМК дає динаміка змін індексів промислової продукції у поточному році взагалі (рис. 5) та безпосередньо по гірничодобувній промисловості (табл. 1) [14].

Висновки. Таким чином, гірничо-металургійний комплекс України в сучасних умовах невизначеності та ризику має певні перспективи, що обумовлені наявними резервами збільшення виробництва ЗРС та металу, перспективами збільшення їх споживання в майбутньому та зростанням вітчизняної і світової економіки в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Капитула С.В. Качественная и количественная оценка неопределенности / С.В. Капитула // Разработка рудных месторождений: научно-техн. сб. – Кривой Рог, 2001. – Вип. 75. – С. 7–10.
- Андреев Б.Ф. Системный курс экономической теории: Микро-, Макроэкономика: [учеб. пособ.] / Б.Ф. Андреев. – СПб.: Лениздат, 1998 – 574 с.
- Догиль Л.Ф. Хозяйственный риск и финансовая устойчивость предприятий АПК: Методологические и практические аспекты / Л.Ф. Догиль. – Минск: БГЭУ, 1999. – 238 с.
- Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: [монографія] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
- Боков В.В. Предпринимательские риски и хеджирование в отечественной и зарубежной экономике / В.В. Боков – М.: ПРИОР, 1999. – 258 с.
- Ищук Г.П. Риск в современном бизнесе / Г.П. Ищук, Н.В. Москаленко // Інформація і ринок. – 1997. – № 1. – С. 10–12.
- Балыка С. Моделирование и прогнозирование хозяйственного риска / С. Балыка // Бизнес Информ. – 1997. – № 22. – С. 53–59.
- Турило А.М. Менеджмент предпринимательской деятельности в условиях неопределенности и риска / А.М. Турило, С.В. Капитула // Дослідження соціально-економічних проблем перехідного періоду. – Чернівці, 2001. – Вип. III. – С. 182–188.
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investfunds.ua/news/v-iyune-ukraina-vypala-iz-desyatki-krupnejshih-proizvoditelej-stali-delo-140532>.
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finanz.ru>.
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investfunds.ua/news/citigroup-povysil-prognoz-cen-na-zheleznuyu-ruduna-blizhajshie-dva-goda-finmarket-139469>.
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bakertilly.ua/ru/news/id1012>.
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://b-logbook.info/markets/natural-resource/mining/perspektivy-dobyichi-poleznyih-iskopaemyih-v-ukraine.html>.
- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.